

การรำเพลงหน้าพาทย์เสมอในละครพื้นทาง

นายนิติพงษ์ ทับทิมหิน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5 1 8 6 6 0 6 0 3 5

SAMER DANCE PATTERNS IN LAKORNPUNTANG

Mr. Nitipong Tubtimhin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai Dance

Department of Dance

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

530826

หัวข้อวิทยานิพนธ์

โดย

สาขาวิชา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

การรำเพลงหน้าพาทย์เสมอในละครพันทาง

นายนิติพงษ์ ทับทิมหิน

นาฏยศิลป์ไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุกุล โจรินสุขสมบูรณ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.นราพงษ์ จรัสศรี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุกุล โจรินสุขสมบูรณ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.วิษชุดา วุฒาทิตย์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ สถาพร สนทอง)

นิติพงษ์ ทับทิมหิน : การรำเพลงหน้าพาทย์เสมอในละครพันทาง (SAMER DANCE PATTERNS IN LAKORNPUNTANG) อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุกุล โจรนุชสมบุญณ์, 307 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติความเป็นมา กระบวนท่ารำ กลวิธีในการรำ รวมถึงวิเคราะห์ท่ารำเพลงหน้าพาทย์เสมอในการแสดงละครพันทางและบริบททางสังคม โดยเลือกศึกษาเฉพาะกระบวนท่ารำที่สืบทอดโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ และเฉพาะกระบวนท่ารำที่เกิดขึ้นในยุคกรมศิลปากรโดยศึกษา จากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ตลอดจนการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

ผลการวิจัยพบว่า เพลงเสมอในการแสดงละครพันทาง หรือ เพลงเสมอออกภาษา คือ เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงเพื่อประกอบกิจกรรมการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งในระยะใกล้ ของตัวละครตามเชื้อชาตินั้นๆ นอกจากนี้ยังเป็นเพลงที่โบราณจารย์ทางด้านดุริยางคศิลป์ไทยคิดประดิษฐ์ขึ้น โดยศึกษาเพลงดนตรีของชาติต่างๆแล้วแต่งทำนองขึ้นโดยใช้ทำนองของไทย แต่ดัดแปลงให้มีสำเนียงออกภาษาตามเชื้อชาติ ซึ่งพบว่าเพลงเสมอออกภาษาที่ปรากฏใช้ในการแสดงละครพันทางของกรมศิลปากรมี 5 เพลง ได้แก่

เพลงเสมอลาว ในละครเรื่องพระลอ และขุนช้างขุนแผน
เพลงเสมอพม่า ในละครเรื่องราชาธิราช ผู้ชนะสิบทิศ ตีเก้าทัพ และตะเลงพ่าย
เพลงเสมอมอญ ในละครเรื่องราชาธิราช และผู้ชนะสิบทิศ
เพลงเสมอแขก ในละครเรื่องอิเหนา อาบู่ฮะซัน และพระอภัยมณี
เพลงเสมอชวา ในละครเรื่องอิเหนา

กระบวนท่ารำเพลงเสมอออกภาษา แบ่งตามโครงสร้างของการบรรเลงดนตรีได้ 3 ช่วง คือ ไม้เดิน ไม้ลา และรัว ซึ่งแต่ละเพลงมีลักษณะท่ารำที่เชื่อมโยงมาจากการรำแม่บทใหญ่และลักษณะท่ารำที่เลียนแบบมาจากนาฏศิลป์นานาชาติตามเชื้อชาติของตัวละคร รวมทั้งมีลักษณะเด่นที่บ่งบอกเชื้อชาติได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้กระบวนท่ารำเพลงเสมอออกภาษาทุกเพลง พบว่ามีหลักและวิธีการปฏิบัติที่ตรงกัน คือ การถายน้ำหนักลำตัวไปตามการก้าวเท้า รวมถึงการเอียงศีรษะ กดเอวกดไหล่ ไปตามการถายน้ำหนักลำตัวด้วย

งานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นตัวอ้างอิงวิชาการ อันเป็นประโยชน์ต่อครู นาฏยศิลป์ และบุคลากรทางด้านนาฏยศิลป์ไทย เพื่อเป็นแนวทางในการแสดงและการศึกษาต่อไป

ภาควิชา:นาฏยศิลป์.....

สาขาวิชา:นาฏยศิลป์ไทย.....

ปีการศึกษา:2553.....

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

#5186606035: MAJOR THAI DANCE

KEY WORDS: SAMER/ DANCE PATTERNS/ IN LAKORNPUNTANG

NITIPONG TUBTIMHIN : SAMER DANCE PATTERNS IN LAKORNPUNTANG

ADVISOR: ASST. PROF. DR. ANUKOON ROTJANASUKSOMBOON, 307 pp.

The objective of this research is to study the historical background, patterns, and techniques of Samer dance as well as to analyze its dance patterns in Lakornpuntang during the Fine Arts Department period, specifically the dance patterns succeeded by Thailand National Artist, Asst Prof Dr. Supachai Chansuwan. The methods used in this research are studying from the documents, interviewing, observing and self-practicing.

The research found that Samer song in Lakornpuntang or Samer Okpasa song is Na Phat song used as the accompanying song with the short walking manner of each national character from one place to another place. It was created by the venerable masters of Thai music arts by developing Thai style's melody adapted from studied international songs but adjusted to have the atmosphere of international accent. There are 5 songs applied in Lakornpuntang of the Fine Arts Department including;

Samer Lao song in Phra Lo and Khun Chang Khun Pan

Samer Burmese song in Rajathiraj, Phu Chana Sib tis, Seuk Kao Tap and Taleng Pai

Samer Mon song in Rajathiraj and Phu Chana Sib tis

Samer Kaek song (malasian and Arabian) in Inao, Abuhasan and Phra Apai Manee

Samer Java song in Inao

Samer dance patterns are divided into 3 sessions according to the structure of melody playing including Mai Deun, Mai La and Roa. Each session has the movement based on Thai original dance patterns and adopted some dance patterns from our neighbor country dance with their obvious identity. It was also found that every Samer Okpasa dance patterns has the same principal and method of thai dance including weighting right and left with contraction and release movement.

Department :Dance.....

Field of Study : ...Thai Dance.....

Academic Year :2010.....

Student's Signature.....

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี อันเนื่องมาจากได้รับความเมตตาจาก ศาสตราจารย์ ดร.นราพงษ์ จรัสศรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุกุล โจรนสุขสมบูรณ์ อาจารย์ ดร.วิษุตา วุฒาทิตย์ และ อาจารย์สถาพร สันทอง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ตลอดจนตรวจแก้ไขงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ไทย ดุริยางคศิลป์ไทย และคีตศิลป์ไทย ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่า สำหรับการให้คำปรึกษา ขอแนะนำ ประมวลความรู้จากประสบการณ์ การถ่ายทอดและฝึกปฏิบัติ กระบวนท่ารำ ตลอดจนการให้ข้อมูลทางด้านดุริยางคศิลป์ ซึ่งทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และพี่ๆในครอบครัวที่บ่มิหิน เป็นอย่างสูงที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยมาตลอด

สุดท้ายนี้ หากคุณงามความดีของงานวิจัยฉบับนี้ จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ผู้วิจัยขอน้อมนุชา เป็นกตัญญูตา แด่ณาฏยาจารย์ที่ได้สร้างสรรค์กระบวนท่ารำอันทรงคุณค่าให้กับวงการนาฏศิลป์ไทย ไว้เป็นมรดกของชาติ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฐ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.6 ลำดับขั้นตอนการเสนอผลงานวิจัย.....	6
2 เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาในการแสดงละครพื้นทาง.....	7
2.1 ความหมายของเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	7
2.2 ความสำคัญของเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	15
2.3 เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาที่ปรากฏในการแสดงละครพื้นทาง.....	17

บทที่	หน้า
2.4 ความเป็นมาของการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	19
2.4.1 เพลงเสมอลาว.....	20
2.4.2 เพลงเสมอพม่า.....	25
2.4.3 เพลงเสมอมอญ.....	27
2.4.4 เพลงเสมอแขก.....	30
2.4.5 เพลงเสมอชวา.....	32
2.5 องค์ประกอบการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาในการแสดงละครพื้นทาง.....	35
บทละคร.....	35
ฐานันดรศักดิ์ของตัวละครที่ใช้เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	35
ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง.....	36
เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง.....	38
2.5.1 องค์ประกอบในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอลาว.....	38
1. บทละคร.....	38
2. ฐานันดรศักดิ์ของตัวละครที่ใช้เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	41
3. ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง.....	41
4. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง.....	43
2.5.2 องค์ประกอบในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอพม่า.....	44
1. บทละคร.....	44
2. ฐานันดรศักดิ์ของตัวละครที่ใช้เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	52
3. ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง.....	53
4. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง.....	55

2.5.3 องค์ประกอบในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอมอญ.....	56
1. บทละคร.....	56
2. ฐานันดรศักดิ์ของตัวละครที่ใช้เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	60
3. ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง.....	62
4. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง.....	64
2.5.4 องค์ประกอบในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอแขก.....	64
1. บทละคร.....	64
2. ฐานันดรศักดิ์ของตัวละครที่ใช้เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	68
3. ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง.....	69
4. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง.....	73
2.5.5 องค์ประกอบในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอชวา	73
1. บทละคร.....	73
2. ฐานันดรศักดิ์ของตัวละครที่ใช้เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา.....	77
3. ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง.....	78
4. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง.....	80
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	83
3.1 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	83
3.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	83
1. การอ้างอิงเอกสาร.....	84
2. การสัมภาษณ์/การสนทนา.....	89
3. การสังเกตการณ์.....	93

4. การฝึกปฏิบัติ.....	94
5. การบันทึกเสียงและภาพ.....	95
3.1.2 การตรวจสอบข้อมูล.....	95
1. ข้อมูลด้านทฤษฎี.....	95
2. ข้อมูลด้านกระบวนการทำ.....	95
3.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	96
1. การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร.....	96
2. การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม.....	96
3.1.4 แหล่งข้อมูล.....	96
4 วิเคราะห์กระบวนการทำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาในการแสดงละครพื้นทางและ บริบททางสังคม.....	98
4.1 วิเคราะห์กระบวนการทำเพลงเสมอลาว.....	100
4.2 วิเคราะห์กระบวนการทำเพลงเสมอพม่า.....	104
4.3 วิเคราะห์กระบวนการทำเพลงเสมอมอญ.....	108
4.4 วิเคราะห์กระบวนการทำเพลงเสมอแขก.....	112
4.5 วิเคราะห์กระบวนการทำเพลงเสมอชวา.....	116
4.6 บริบทของการทำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาที่สะท้อนสภาพสังคม.....	120
4.6.1 ด้านการกระจายความรู้สู่สังคม.....	121
4.6.2 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ.....	121
4.6.3 ด้านกระแสความนิยมตามยุคสมัย.....	122
4.6.4 ด้านระเบียบวินัยของคนในสังคม.....	123

บทที่	หน้า
5	
สรุปและขอเสนอแนะ.....	128
รายการอ้างอิง.....	134
ภาคผนวก.....	138
ภาคผนวก ก. บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอในละครพื้นทาง.	139
ภาคผนวก ข. องค์ประกอบในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอในการแสดงละครพื้นทาง...	142
ภาคผนวก ค. กระบวนท่ารำเพลงหน้าพาทย์เสมอในการแสดงละครพื้นทางทั้ง 5 เพลง.	162
ภาคผนวก ง. ภาพบรรยากาศทั่วไปในการเก็บข้อมูล.....	303
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	307

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	ขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินการวิจัย..... 6
2	จำแนกเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาที่ปรากฏในการแสดงละครพื้นทาง ของกรมศิลปากร.....17
3	สรุปผลการศึกษาความเป็นมาของเพลงเสมอออกภาษา.....34
4	การถ่ายทอดกระบวนการรำเพลงเสมอออกภาษา..... 94
5	การบันทึกภาพนิ่งและวีดิทัศน์เพลงเสมอออกภาษา..... 95

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 การสืบทอดกระบวนท่ารำเพลงเสมอลาว ในละครพันทางของกรมศิลปากร.....	24
2 การสืบทอดกระบวนท่ารำเพลงเสมอพมา ในละครพันทางของกรมศิลปากร.....	26
3 การสืบทอดกระบวนท่ารำเพลงเสมอมอญ ในละครพันทางของกรมศิลปากร.....	29
4 การสืบทอดกระบวนท่ารำเพลงเสมอแขก ในละครพันทางของกรมศิลปากร.....	31
5 การสืบทอดกระบวนท่ารำเพลงเสมอชวา ในละครพันทางของกรมศิลปากร.....	33